

УДК: 378.14+372+8+374.6

О. В. Чайка

(ПНПУ імені К. Д. Ушинського, м. Одеса)

КОМУНІКАТИВНО-КРЕАТИВНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ ДО ТВОРЧОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається проблема підготовки майбутніх учителів-філологів до творчої професійної діяльності. Особливу увагу приділено розвитку творчих здібностей у майбутніх учителів-філологів.

Ключові слова: професійно-методичні вміння, креативний потенціал, комунікативно-креативний підхід, творчі здібності, позакласна діяльність.

Постановка проблеми. Процесом та результатом професійного рівня освіти у вищому навчальному закладі стає підготовка вчителя-філолога високого професійного рівня, компетентного у сфері своєї діяльності, здатного сприяти економічному, соціальному та політичному розвитку країни, спроможного забезпечити конкуренцію випускника на ринку праці. Сучасні високі вимоги до особистісних і професійних якостей учителя з боку учнів, їхніх батьків, колег, керівництва освітніх закладів виступають серйозними зовнішніми стимулами в роботі вчителя над самим собою та пошуку інноваційних методик для покращення роботи з учнями.

З кожним роком педагогічні університети України випускають значну кількість майбутніх спеціалістів з викладання філологічних дисциплін, які мають іти працювати до загальноосвітньої школи. Проте, багато з них залишаються незатребуваними на ринку праці, оскільки не в змозі задовольнити ті вимоги у викладанні української мови та літератури, що ставить перед ними школа XXI ст. У зв'язку з цим, сьогодні перед викладачами, що працюють у педагогічних ВНЗ стоїть завдання підготувати такого вчителя-філолога, щоб він у сучасному суспільстві в умовах динамічного соціально становлення, інформатизації та комп'ютеризації зміг бути професійно підготовлений у всіх аспектах, яких від нього вимагає посада сучасного вчителя філологічних дисциплін. Неабияку роль у професійній діяльності вчителя-філолога відіграють творчі здібності. Це значною мірою підвищує попит на вчителів-філологів, які спроможні виконувати свої професійні обов'язки на високому рівні, підходити нестандартно і в найбільш ефективний спосіб до вирішення навчально-виховних завдань, формувати творчу особистість учнів. З огляду на це, виникає необхідність з'ясування актуалізації креативного потенціалу у процесі навчання.

Аналіз останніх публікацій. У педагогічній літературі достатньо уваги приділяється професійній підготовці вчителя-філолога у працях Н. Волошиної, С. Карамана, Г. Клочка, Л. Паламар, Є. Пасічника, М. Пентиліук, О. Семенов, Б. Степанишиної, П. Хропко, В. Пасинок, Л. Решетняк та ін. Проблему творчих здібностей учителя досліджували: В. Андрєєв, Л. Єрмолова-Томіна, Н. Козленко, Н. Кузьміна, М. Лазарєв, Н. Посталюк, М. Скаткін та ін.). Проте, питання під-

готовки майбутніх учителів-філологів до творчої професійної діяльності досі залишається актуальним, зважаючи на модернізацію вищої освіти.

Метою нашої статті є визначення стану підготовки майбутніх учителів-філологів до творчої професійної діяльності.

Основний виклад матеріалу. Зміни соціально-економічних основ розвитку української держави і суспільства супроводжуються процесами модернізації системи освіти в цілому, до стратегічних завдань якої належить формування освіченої, творчої особистості. Як зазначають О. Кучерук і Г. Грибан, у сучасних умовах професійної підготовки майбутнього вчителя-словесника, набуває актуальності розвиток творчих здібностей студентів-філологів. Такий підхід значною мірою пов'язаний із тим, що реформування рідномовної освіти в середніх загальноосвітніх закладах потребує оновлення й модернізації процесу, власне, всебічну підготовку майбутнього шкільного вчителя української мови та літератури, здатного репродуктивно й авторитарно професійну діяльність замінити педагогікою творчої співпраці на підставі гуманістичних принципів, здійснювати ефективне навчання учнів української мови за різними рівнями складності. Важливу роль у формуванні професійно-методичної компетентності вчителя-словесника відіграє опанування методики української мови за допомогою творчорозвивальних технологій, що являють собою взаємозв'язок форм, методів і засобів навчання, спрямованих на розвиток професійної креативності з опорою на унікальний особистісний досвід і ціннісні орієнтації студента-філолога.

Підходити до оптимізації розвитку креативних професійно-методичних умінь і навичок у студентів-філологів в умовах оновленої парадигми освіти можна з різних боків, різними шляхами, та в кожному разі потрібно враховувати інтеграцію ціле-мотиваційного, пізнавального, ціннісного, операційно-діяльнісного й креативно-рефлексивного компонентів. Такий підхід, на думку дослідників, потребує належної змістової наповненості навчальних занять та відповідних форм і методів їх проведення, серед яких продуктивними є рольові ігри, дискусії, проектування індивідуальних траєкторій творчорозвивального фахового навчання, творчі презентації методичних знахідок, навчальні конференції, конкурси методичних ідей та ін. [1].

Навчально-пізнавальна діяльність студентів організовується поетапно, при цьому всі етапи між собою тісно взаємопов'язані – лекційний курс з методики мови, практичні, лабораторні заняття, спецкурс із питань перспективних технологій навчання української мови, активна педагогічна практика, студентська наукова діяльність методичного характеру. Належна теоретико-практична підготовка майбутнього творчого вчителя-словесника залежить від урахування в лекційному курсі досягнень сучасного мовознавства, змін, внесених до шкільних програм з мови, вимог, визначених у Державному стандарті мовної освіти та Концепції мовної освіти 12-річної школи, досвіду творчих учителів-словесників. Залежно від поставленої мети форми таких занять можуть переходити від звичайної лекції до інструктивної лекції чи лекції з елементами відеопрезентації, наприклад, під час вивчення методів і прийомів навчання, лекції-діалогу про сучасний урок мови і його типи, оглядової, узагальнюючої лекції перед державними іспитами тощо.

З огляду на те, що, з одного боку, тільки завдяки діяльності можна одержати нові освітні продукти, а з іншого – теоретичні знання є основою для вироблення вмінь та навичок креативно думати й реалізовувати творчі інновації у професійній діяльності, зміст тем практичних і лабораторних занять доцільно розподіляти на теоретичний і практичний блоки, як зазначають дослідники. Основу теоретичного блоку практичного заняття, зазвичай, становлять заздалегідь визначені запитання та завдання пізнавального характеру для обговорення в аудиторії. Важливі функції в навчальному процесі виконує розгляд опорної схеми заняття: допомагає студентам краще зрозуміти матеріал, його особливості, ключові поняття, виробити цілісне бачення і сприйняття теми, забезпечує системність знань, розвиває логічне мислення [1].

Практика роботи зі студентами свідчить, що ефективна освітня діяльність, вироблення потягу до пошукової роботи, до творчості, інтересу до нового, прогресивного, прагнення брати участь у розв'язанні навчально-виховних проблем є можливими за умови доповнення традиційних методів навчання нетрадиційними. Так, продуктивними є дискусія, "мозковий штурм", метод образно-символічного бачення тем шкільного курсу мови (написання творів на лінгвістичні теми, виготовлення студентами опорних конспектів у графічній образній формі, піктограм завдяки поєднанню логічної і емоційної сфери пізнання), ділова гра, метод проектів.

Важливим елементом розробленої технології, на думку О.Кучерук і Г.Грибан, що спрямовується на виявлення креативного потенціалу студентів та розвиток творчого мислення, є створення таких навчальних ситуацій, за яких студенти включаються в реальний навчальний процес, переглядаючи відеоуроки, чи в його ігрову імітацію, рольову гру. Такий підхід до навчання допомагає збагнути особливості методики вивчення окремих питань шкільного курсу мови,

отримати ґрунтовні знання в результаті набутого теоретико-практичного досвіду.

Окреме місце у творчому зростанні майбутнього педагога займає проблема культури мовлення, адже мовлення вчителя, надто словесника, є дієвим засобом у його професійній діяльності. Правильно організоване педагогічне спілкування створює позитивний психологічний клімат для розкриття потенційних можливостей учнів та ефективного навчання.

Дослідники О.Кучерук і Г.Грибан підкреслюють, що суттєве значення має попередня підготовка студентів до практичних занять. Це можуть бути різні види організаційної і пізнавальної діяльності: самостійна індивідуальна підготовка виступів, повідомлень, вивчення теми в парах, групах з подальшою оцінкою результатів кожного. Окремою складовою системи практичної підготовки студентів є добре продумані тестові завдання до кожної теми, що включають по кілька тісно пов'язаних варіантів відповіді, з яких слід вибрати найбільш правильний. Виконання тестів розвиває гнучкість мислення, пізнавальні здібності, дозволяє проконтролювати і продіагностувати навчальну діяльність студентів, їхні навички, самовизначення й самореалізації у варіативних навчальних ситуаціях [1].

Торкається розгляду цього питання й інша дослідниця - Г. Решетнікова. Аналіз практики вищої школи дозволяє говорити про те, що майбутні вчителі за роки навчання набувають досвіду репродуктивної діяльності, виступаючи в ролі простих виконавців, не беручи участі в обговоренні і вирішенні навчальних завдань. У ситуації елементарної репродукції засвоєної навчальної інформації неможливі позитивні результати в розвитку креативності як важливої характеристики вчительського професіоналізму. Без зміни позиції студента щодо ставлення до власної креативності та активності, до завдань особистісного розвитку відбувається зміна особистого розвитку на оволодіння технологічними засобами професійної діяльності. Одним із результативних способів вирішення такої ситуації є комунікативно-креативний підхід до навчання, який впливає на розвиток здібностей майбутніх учителів-філологів, до нестандартного розв'язання навчальних ситуацій в умовах спілкування, дидактичної взаємодії, співпраці та співтворчості, а пізніше і професійних завдань [2].

Під комунікативно-креативним підходом науковець має на увазі методологічну спрямованість навчального процесу на особистість майбутнього вчителя філологічних спеціальностей, яка дозволяє через моделювання комунікативних ситуацій забезпечувати процес професійного саморозвитку, становлення креативної особистості студентів, їхньої індивідуальності та творчого стилю діяльності. Цей підхід пропонує фундаментальні та спеціальні знання, комунікативні вміння і навички, засоби креативного мислення, творчі здібності, настанови на інноваційну діяльність. При цьому він декларує не пріоритет предметних знань, а формування "культури знань" (інтеграція знань засоба-

ми комунікації та креативними діями позитивно впливає на формування креативного мислення майбутніх вчителів філологічних спеціальностей), здібності реалізувати стратегію професійного росту майбутніх учителів-філологів.

Комунікативно-креативний підхід до навчання визначає інноваційний характер навчального процесу. Майбутній учитель-філолог опановує вміння передбачати нові проблеми і завдання, способи їх вирішення, орієнтуватися в професійній обстановці та знаходити нестандартні рішення і засоби вирішення суперечностей, що виникають у практичній діяльності. Комунікативно-креативний підхід передбачає не лише перенесення акцентів з предметно-змістового аспекту на розвиток креативності майбутніх учителів філологічних спеціальностей, але і зміну характеру їхньої спеціальної підготовки. Основу цієї підготовки повинна складати діяльність, що забезпечує моделювання комунікативних ситуацій, інтеграцію навчального матеріалу, орієнтованого на модель вчителя-філолога, що передбачає нестандартні дії, єдність об'єктивного та суб'єктивного змісту, культуру мови і спілкування.

За Г. Решетніковою, технологія особистісно-орієнтованого навчання включає такі методи: метод навчання у співпраці, метод проектів, різнорівне

навчання, модульне навчання. Будь-який успіх цілком залежить від співпраці. Педагогічна співпраця – це фундамент, на якому тримається навчання. Позитивний бік співпраці у процесі вивчення філологічних дисциплін – це підвищення мотивації та значущості мови й літератури, а також усвідомлення освітньої та виховної цінності [2].

Підсумовуючи, потрібно зазначити, що здійснювати професійну діяльність учителя-філолога на високому рівні неможливо без постійного оновлення предметних методичних знань та пошуку нових шляхів їх застосування. Проте, залучення учнів загальноосвітніх шкіл до вивчення української мови та літератури тільки під час навчального процесу не досить повно зможе розкрити філологічні здібності дітей. Тому доцільним може стати використання саме позакласної роботи з української мови та літератури. Організація літературних гуртків, тижнів української мови, книжкових вікторин сприятиме не тільки вихованню любові до рідної мови, шанування традицій українського народу, а й поглибленню знань з предметів. Тому перспективу подальших досліджень ми вбачаємо у розгляді проблеми підготовки вчителів-філологів до організації позакласної творчої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кучерук О.* Розвиток креативності у структурі методичної компетентності майбутнього вчителя української мови. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/peddysk/2008_03/kutcheruk.pdf

2. *Решетнікова Г.* Технології розвитку креативності майбутніх учителів філологічних спеціальностей під час реалізації комунікативно-креативного підходу – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Append/2011_1/1-4-34.pdf

Подано до редакції 26.10.12